

Vindmøllepark på Ytre Vikna

Vikna kommune, Nord-Trøndelag fylke

Påvisningsundersøkelser i forbindelse med
reguleringsplan

ProArk AS 2000

Tidsrom: 18. – 29. september 2000

Omfang: 54 dagsverk og
5 dager gravemaskin

Personell:	Prosjektansvarlig	mag art Inge Lindblom
	Feltleder	stud philol Jon Morten Berg
		stud Monica Hansen
		stud Åge Jamtveit
		stud Heidi Brimi
		mag art Inge Torstenson
	Gravemaskinfører	gardbruker Arnfinn Fjugstad

Undersøkelses-området: Samtlige arealer innen plangrensene for Ytre Vikna vindmøllepark. Spesielt detaljerte registreringer for tilpasset adkomstveg og transformatorstasjon.
Gnr 52/1-9 gnr 53/11-15, 17, 19-21, 27 gnr 54/1, 13, 18, 21 gnr 72/1, 3, 4, 8, 10, 11.

Oppdragsgiver: Nord-Trøndelag elektrisitetsverk/Nord-Trøndelag fylkeskommune. Påvisningsundersøkelsene er foretatt på vegne av fylkeskommunen.

Førreformatoriske kulturminner: 3 steinalderlokaliteter.

Nyere tids kulturminner: Varder, bautasteiner, krigsanlegg fra annen verdenskrig, utmarksgjerder, torvtak og rester etter stokkebro.

Rapportering: Jon Morten Berg
Inge Lindblom

Områdebeskrivelse

Vikna kommune består av underregionene ytre, midtre og indre Vikna, samt Nærøy og cirka 6000 øyer og holmer. Kommunes sentrum er Rørvik på Indre Vikna.

Området er preget av et åpent kystlandskap med mange øyer og vidt utsyn utover havet. Fjordene i området går i sør/vest - nord/øst retningen, med Svinøyfjorden som den største. Det er få topper på over 100 meter over havet i Vikna, og innlandet preges av et bølgende åslandskap. Klimaet er mildt, med milde vintre og mye nedbør.

Vegetasjonen domineres av næringsfattig skog, furu, bjørk og gran, med enkelte innslag av god jordbruksjord og kystheier som resultat av tidligere tiders jordbruk. Innover i landet preges området av små topper, nakent berg, lyng, små vann og myrer.

Undergrunnen består stort sett av gneis, med innslag av gabbro og kambriosilur bergarter. Det er lite løsmasser i underregionen, og det nakne fjellet har svært mange slipepor fra siste istid.

Det har vært ulike former for bosetning i området fra steinalderen og frem til i dag. Jordbruk har vært drevet siden yngre jernalder. I det aktuelle området som ble undersøkt i forbindelse med den planlagte vindmølleparken, er det ikke tidligere registrert R-merkede kulturminner, men parken gjør en bue rundt et unikt kulturminne, et røysanlegg med ca 26 små steinrøyser med en større sentral røys i midten. Et slikt anlegg er bare registrert et annet sted i Norge, rett over fjorden på Leka i Nordland. Nær inntil planområdet er det registrert flere gravminner fra jernalderen. Det er også gjort noen løsfunn av flint i vindmølleparken, noe det vil bli gjort nærmere rede for senere i rapporten.

Metodikk

I forarbeidet ble det foretatt en kvalitativ analyse av området på grunnlag av terrengkart og kotekart, med vekt på bosetningsindikatorer, som boflate, havneforhold, ly, baklandskap, tilgang til synlige ressurser, osv. På grunnlag av dette ble området grovt delt opp i mindre områder med høy eller lav prioritet.

Det kom frem under forberedende undersøkelser at synlige kulturminner eldre enn 1536 trolig ikke ville finnes innen området. Derimot var prognosene meget høye med hensyn til å påvise spor etter bosetning fra steinalderen gjennom prøvestikk.

To typer prøvestikk ble brukt, manuelle prøvestikk på 30x30 centimeter og sjakter med gravemaskin på 2x4 meter (enkelte steder opptil 3x10 meter). De manuelle prøvestikkene kunne nå cirka 70 centimeter ned i undergrunnen, mens gravemaskinen kunne nå cirka 4 meter ned i grunnen. Massene fra stikkene ble ikke sollet, men løsmasser ble gjennomomsøkte for hånd.

Det ble stukket i så og si enhver flate som ble betraktet som "bobar" i steinalderen innen området. Dessuten ble det gjort en del kontrollstikk i områder med lavere prioritet. Områder, som hadde høy prioritet fra forundersøkelsen, eller som utmerket seg av forhold synlig i terrenget, ble stukket med høyere frekvens. I alt ble det tatt over 600 manuelle prøvestikk og 32 sjakter med gravemaskin i planområdet.

I tillegg ble hele området systematisk gjennom søkt etter synlige kulturminner. På grunnlag av samtaler med lokalbefolkningen og andre folk som kjente området, ble også enn del spesielle

steder oppsøkt. På grunnlag av landhevningsteori ble det lagt størst vekt på områder mellom 20 og 90 meter over havet.

Funnene

Kulturminneloven legges til grunn for oppdelingen av fredede og nyere tids kulturminner. Kulturminner sannsynlig eldre enn 1536 er automatisk fredede. Nyere kulturminner kan fredes dersom særlige forhold tilsier det.

Automatisk fredede kulturminner ble i vår undersøkelse gitt R-nummer, løsfunn X-nummer, varder V-nummer og nyere kulturminner N-nummer. (Se originalkart for nærmere plassering av funnene.)

Oversikt over funnene fra undersøkelsen:

#	Kort beskrivelse	Status
R1	Boplass fra steinalder	Fredet kulturminne
R2	Boplass fra steinalder	Fredet kulturminne
R3	Boplass fra steinalder	Ødelagt kulturminne
X1	Løsfunn av sjørullet flint	Løsfunn av flint
X2	Løsfunn av bearbeidet flint	Løsfunn, kulturspor
X3	Løsfunn av flint	Løsfunn av flint
X4	Branngrøp	Løsfunn, kulturspor
N1	Festningsanlegg fra andre verdenskrig	Ikke fredet kulturminne
N2	Rester etter brokar og stokker fra stokkebro	Ikke fredet kulturminne
N3	7 bautasteiner langs en linje	Ikke fredet kulturminne
N4	Oppstabet hull av stein	Ikke fredet kulturspor
N5	Torvtakings anlegg med tørkestue, gjerder og redskaper	Ikke fredet kulturminne
V1-V29	Varder	Ikke fredede kulturspor

Fredede kulturminner

Det var kjent, men ikke registrert, to boplasser fra steinalderen i området. Disse fikk numrene R1 og R3.

R1 lå cirka 30 meter over havet i område dekket med flygesand over strandstand. Det er ingen redskapsfunn i overflaten på denne boplassen, med unntak av skjæringen til en liten vei som krysser gjennom flygesanden. Boplassen ligger i le mellom tre topper, og med tilgang til den tidens fjorder i to retninger. R1 har 4 runde 4,5x4,5 meter store og 30 centimeter høye valler som kan være mulige hus- eller telttufter. Boplassen er cirka 120 (NS) x 90 (ØV) meter stor, og ligger like ved siden av og litt lavere i terrenget enn R2.

Steinalderboplass R1. Foto: Inge Lindblom

R2 ligger i god ly på en sadel mellom to topper, cirka 35 meter over havet. Rett i mot boplassen ligger en annen topp som skjermet for havet, og tillot adgang til vannet i to retninger. Boplassen er 250 (NS) x 70 (ØV) meter stor, og området den ligger på er oppdyrket. Det ligger derfor mye flint på overflaten.

Steinalderboplass R2. Foto: Inge Lindblom

Størrelsene på boplassen og nærheten mellom dem, kan tyde på sammenhengende bosetning over lengre tid. Det ble funnet for få ledeartefakter til å kunne si noe sikkert om alderen på boplassene, men de få spor man har, sammen med høyden i terrenget tyder mot sen mesolitikum og neolitikum.

Langs veien fra Hundestad og til Vågen, rett sør for Revatjønna, er det tidligere registrert løsfunn av flint. Vi tok flere stikk i området, og kunne avgrense en cirka 40 meter lang stripe langs veien med flintfunn. Området er svært mye bearbeidet i moderne tid, både på grunn av veien og et stort gjenfylt uttak av grus. **R3** må derfor få status som ødelagt kulturminne. Det har ikke vært mulig å avgrense disse funnene nærmere i tid enn steinalder, men høyden over havet, cirka 20 meter, tyder på neolitikum.

Bildet er tatt fra steinalderboplass R3 mot øst. Foto: Inge Lindblom

(Se også originale registreringsskjema for kulturminner for nærmere opplysninger angående R1, R2 og R3.)

Løsfunn

Det ble gjort tre løsfunn av flint under stikkingen. Helt nord i området ble det funnet et stykke sjørullet flint (X1) i forbindelse med strandsand cirka 80 meter over havet. Flinten bar sterkt preg av å være rullet i sjø mot en strand, og det var umulig å avgjøre om den har vært bearbeidet av mennesker.

Cirka 100 meter vest for R1 ble det funnet et tydelig bearbeidet flintstykke cirka 40 centimeter nede i torvlaget. Område rundt funnet ble grundig undersøkt både manuelt og med gravemaskin, uten å finne flere spor etter bosetning. Myra var over 3 meter dyp, før det ble funnet et tynt lag, cirka 5 centimeter, løsmasse over skjellsand (gammel havbunn). Mangelen på andre funn, og det at funnet ble gjort oppe i myra, tyder på at dette er et virkelig løsfunn, et stykke flint noen har mistet eller kastet fra seg uten å ha bodd på stedet.

Det tredje flintfunnet ble gjort under arbeidet med gravemaskinen i et høyprioritets område midt i den delen av området som ligger sør for veien mellom Hundestad og Vågen. Flinten ble funnet cirka 3,5 meter under myra i et cirka 40 centimeter tykt lag med løsmasse over gammel havbunn, i en lun dal med skjermet havn, cirka 70 meter over havet. Det var ikke mulig med

det blotte øye å avgjøre om flinten har vært bearbeidet av mennesker. En undersøkelse med mikroskop kan kanskje avgjøre dette.

40 meter vest for X3 ble det funnet et lag med sotholdig jord og kullbiter, cirka 2 meter i diameter og 60 centimeter tykt. Denne brann gropen (X4) ble funnet cirka 2 meter nede i bakken, i et lag med løsmasse. Den sirkelrunde formen på gropa, nærheten til X3 og den lune og gode havna (ved steinalderens havnivå) i det lille dalsøkket hvor X4 ble funnet, tyder på at den har vært skapt av mennesker fremfor av naturlige brann. Imidlertid tilsier mangelen på andre sikre kulturspor i området at gropa ikke kan karakteriseres som et automatisk fredet kulturminne.

Nyere tids kulturminner

Det ble registrert 29 varder av varierende størrelse i området. Noen av dem kan dateres til 1930-tallet, og ingen kan med sikkerhet sies å være eldre enn 1936.

Det ble også funnet en rekke med små reiste bautasteiner (N3), cirka 50 centimeter høye. Disse bautasteinene ledet rett mot en moderne varde, lå langs en moderne sti, og var svært lite mosevokst, og er derfor trolig ikke særskilt gammel.

På Dalatinden (N1) registrerte vi et større anlegg fra andre verdenskrig. Dette anlegget gikk på folkemunne for å være en bygdeborg, og inkluderte en merkelig hus-lignende konstruksjon i stein, samt flere skytterstillinger av stein, murte fester for radiomaster, en utsprengt hule, og en mur i stein. Eldre folk i området husket fremdeles at huset ble bygget av tyskerne, og det er lite trolig at noen av delene av anlegget er eldre enn andre verdenskrig.

Krigsanlegg fra annen verdenskrig. Foto: Jon Morten Berg.

Av jordbruksspor ble det funnet flere utmarksgjerder i stein, søkk i myra etter torvuttak, rester etter en stokkebro (N2) langs en sti ut til et sted for uttak av torv. Lengst sør i området (se originalkart for nærmere plassering) ble det funnet et mer eller mindre komplett anlegg (N5)

for torvtaking, med søkk i myra, steingjerder for å holde sau og andre dyr unna anlegget og en tørkestue med torv liggende til tørk ennå og flere typiske arbeidsredskaper. Selv om dette anlegget ikke er automatisk fredet etter loven, har det høy lokalhistorisk betydning, og fremstår som komplett og godt synlig i terrenget. Det er derfor berettiget å spørre om området ikke ville bli fattigere om dette nyere kultursporet skulle gå tapt.

I den sørlige delen av området ble det også funnet et menneskeskapt søkk i landskapet (N4). Stein hadde blitt tatt opp fra en steinur og lagt langs kanten slik at det dannet et cirka 70x150 centimeter stort hull. Det var cirka 50 centimeter dypt. Det lå oppe i stigningen mot en topp, en ikke særskilt egnet plassering i forhold til bogestø eller andre fangstanlegg. Det er usikkert hva dette kan ha vært, og det er vanskelig å vurdere alderen kulturminnet. Det er trolig ikke eldre enn 1536.

Konklusjon

Det ble gjort mange færre funn i området enn det den kvalitative analysen i forbindelse med forarbeidet skulle tilsi. Det kan være flere årsaker til dette. Det kan ha vært brukt uegnet metodikk eller søkepremisser, det kan ha vært stukket for lite, eller, selvsagt, det kan være at det ikke er noe å finne.

Bruken av den kvalitative analysen og de søkepremisser som ble lagt til grunn under arbeidet på Ytre Vikna, er godt dokumentert i lignende områder både i Sør og Nord-Trøndelag og ellers i landet. Utfra de kriteriene som ble lagt til grunn for analysen burde flere steder i området tillegges høy grad av sannsynlighet for funn av kulturminner. For å unngå å lete på feil sted, ble det allikevel stukket i områder med lav sannsynlighet, uten at det ble funnet noe der heller. Dette gjør det vanskelig å si at det ble stukket på feil steder på grunn av sviktende metodikk.

Det er en kjensgjerning at funnfrekvensen under prøvestikking har sammenheng med antall hull som blir stukket. Da de første dagene av undersøkelsen ikke gav resultat, økte vi derfor antall prøvestikk i et visst område, først til det dobbelte, deretter til det femdobbelte. Dette burde ha ført til flere funn, men gjorde det ikke. Med over 600 prøvestikk manuelle og 32 maskinelle sjakter i området, kan det derfor vanskelig sies at det ble stukket for lite.

Det var utpreget lite løsmasse i området. Bare innerst i det som har vært de aller best beskyttede havnene ble det funnet løsmasser. Andre steder fortsatte myra rett ned på berget eller dypere enn vi kunne grave (1 meter for hånd, 4 meter med gravemaskin). Det er vanskelig å se for seg bosetning rett på myr, og uten løsmasser. Mangelen på løsmasser forklarer derfor våre magre funn.

Konklusjonen må derfor bli at den kvalitative analysen trolig har gitt området for stor prioritet, ikke på grunn av feil premisser, men på grunn av lokale forhold. Det har trolig ikke vært så stor bosetning på Ytre Vikna som forholdene skulle tilsi. Først i sen steinalder dukker de første sikre bosetningssporene opp. Hvorfor er vanskelig å avgjøre. En landheving som startet sent og gikk fort kan muligens ha spilt en rolle, uten at vi kjenner sikre spor på dette. Andre årsaker kan ha tilknytning til fangst og jakt, til innsamling av alternative ressurser, til sosiale forhold eller organisasjon, til religion, osv.

Boplassene R1 og R2 er i henhold til kulturminneloven automatisk fredet. Disse ligger i et område hvor utbygger hadde tiltenkt plassering av en transformatorstasjon. Slik det er, burde

denne flyttes, og etter samtaler mellom prosjektleder og utbygger ble et område nord for veien mellom Hundestad og Vågan undersøkt og funnet fri for kulturminner.

Boplass R3 er i utgangspunktet fredet i henhold til kulturminneloven, men må på grunn av den moderne påvirkningen reknes for å være ødelagt. Det bør allikevel tas hensyn til denne boplassen ved nye direkte inngrep i området.

Selv om forsvarsanlegget på Dalatinden (N1) og torvtakingsanlegget i sørdelen av området (N5) ikke er automatisk fredet etter kulturminneloven, har de allikevel en spesiell kulturhistorisk og lokalhistorisk betydning, noe det bør tas hensyn til ved inngrep i området.

De mange vardene, steingjerdene, stiene og sporene etter uttak av torv tyder mot en tidligere aktiv utmarksbruk i området. Selv om ingen av disse kulturminnene er fredningsverdige, må de tas med i en helhetsvurdering av området i forbindelse med konsekvensutredningen.

Funnliste

Int. # Kort beskrivelse

- R1-1 Overflatefunn av 13 flintavslag i varierende størrelse og kvalitet. Fra boplass R1
- R1-2 Overflatefunn av mulig bearbeidet kvarts fra boplass R1
- R1-3 Flintavslag fra prøvestikk i ytterkanten av boplass R1
- R1-4 Flintavslag fra prøvestikk i ytterkanten av boplass R1
- R2-1 2 flintavslag og 1 moderne keramikkrest funnet sammen på boplass R2
- R2-2 4 avslag fra kjerne i flint. Fra boplass R2
- R2-3 Større flintavslag fra boplass R2
- R2-4 Avslag og kjerne i flint, fra boplass R2
- R2-5 Knekt flekke og topp fra kjerne brukt til avslag av mikroflekker. Fra boplass R2
- X1 Løsfunn av vannrullet flint
- X2 Løsfunn av flintavslag ?
- X3 Løsfunn av 2 små flintbiter. Mulig bearbeidet.
- X4 Jordprøve fra branngrøp X4. Prøven er sannsynligvis forurenset.

Fotoliste

Slides:

- 20-21 Manuelle prøvestikk, funnsted for vannrullet flint.
- 26-28 Krigsanlegg
- 29 Maskingeværstilling
- 30 Steinmur
- 31 –
- 32 Varde
- 33 Varde

Negativfilm:

- 0 Grenseskille nord i planområdet
- 1 Steinsamling nyere tid
- 2 Steinsamling nyere tid
- 5 Graving av sjakt
- 6 Graving av sjakt under Revafjella

- 7 Steinalderlokalitet R2
- 8 Steinalderlokalitet R1
- 9 Steinalderlokalitet R1
- 10 Foto tatt fra steinalderlokalitet R3
- 11 Steinalderlokalitet R3

Vedlegg: Foto og filmer
Originalkart
Registreringsskjemaer